

Radikal Selefi Hareketler ve Terör Örgütleri: Kavram ve Teorik Çerçeve

Türkiye İslam dünyasında yaşanan olayları anlamlandıracak, yorumlayacak ve karşı kuramlarla çözüm üretebilecek, strateji geliştirebilecek imkân ve kapasiteye sahip bir ülkedir. Buna karşılık radikalleşme konusunda teorik çerçeve oluşturmak, alan çalışması yapmak konusunda akademik çevrelerde anlamsız bir sığlık bulunmaktadır. Bu konuda genelde Batıda üretilen kavramları, cihatçı, Selefi gibi, tekrar etmekten öte çok fazla şey yapılmamaktadır.

Oysa yaşanan vakaları nasıl tanımladığınız ve nasıl açıkladığınıza yönelik nesnel, genel geçer ve kabul edilmiş kuramlar geliştirmeden ve olayları nasıl anlamlandırdığınızı gösterecek kendi kavramlarınızı tanımlamadan kendimize özgü çözüm önerileri geliştiremeyiz. Türkiye uzun zamandır dini yapıları ve çevresinde olan dini olayları elinde kuramsal bir çerçeve ve bir jeopolitik tasarım olmadan yönetme yanlışlığına düşmektedir.

Buna karşılık bölgenizde ve çevrenizde olup biteni anlama, yönetme ve yönlendirme stratejinizi belirleyecek bir tasarım olmadan ne büyük güç olabilmemiz ne de bu coğrafyada var olmanız mümkündür. Diğer bir ifadeyle dini jeopolitik bir tasarım olmadan dini olayları ve yaşanan şiddet dalgasını yönetemezsiniz. Nedir Dini Jeopolitik, diyenlerle bu konuda şahsıma has olan özgün tanımımı paylaşmak isterim. **Dini Jeopolitik:** "Bir devletin bölgesinde yada küresel ölçekteki dini yapıları, ideolojileri, oluşturdukları ağları ve grupları analiz ederek, onlar üzerinde çalışarak çatışmaları çözme, tehditleri önleme veya bunlar aracılığıyla kültürel, siyasal ve ekonomik işbirliği geliştirerek konjonktür oluşturma tasarım ve inşasıdır." Özellikle içinde bulunduğumuz yüzyılda dini çatışmalar coğrafyalara hâkim olma stratejilerinin vaz geçilmezi haline gelmiştir. Dini yapılar, örgütler ve toplulukların medya, internet ve şiddet ağlarıyla kurdukları ilişkiler yeni mekânsal hâkimiyet alanları üretmektedir. Dolayısıyla Dini Jeopolitik anlayış bu yeni ilişkilerde ve üretilen mekânlarda dini yapıların anlaşılmasını sağlayan analizlere öncelik vermekte ve bize yol göstermektedir.

Bu konuda kuramsal çalışmalar olmadığından, el Kaide ile başlayan ve DAESH/İŞİD ile devam eden şiddet sarmalını nasıl tanımlayacağımız konusunda hala net bir tanım yapamamaktayız. Bu tür örgütlerin yaptığı eylemler Batılılar tarafından ya "Cihatçılık" ya da "Selefilik" olarak tanımlanmakta ve Türkiye'de bu tanımları sıkça kullanmaktadır. Aynı şekilde Batı kamuoyu Suriye'de yaşananları "Mezhep Savaşları" olarak etiketlemekte bizde bu etiketi kullanmakta bir sakınca görmemekteyiz. Tüm bunlardan sonra da "yaşanan olayların kaynağı din değildir asla İslam terörün kaynağı olamaz" dediğinizde, bu iddianız Batı kamuoyunda ve akademik çevrelerde kabul görmeyecektir. Dolayısıyla öncelikle bu örgütleri ve yaptıkları eylemleri nasıl tanımlayacağınız konusunda teorik bir çerçeve sunmak zorundayız. Şimdi uzun yıllardır çalıştığımız dini jeopolitik çalışmalara dayanarak bu konudaki kavramsal çerçeveyi yeniden tanımlamak istiyorum.

I. Cihatçı ve Selefi Tanımları Neden Yanlış?

Zbigniew Brzezinski Obama'yı cihatçı terimini kullanmama konusunda uyarır. Zira cihat İslam'da kutsal bir eylemi ifade etmektedir. Siz karşınızdakini cihatçı olarak tanımladığınızda aslında Müslümanların gözünde onu olumlama olursunuz. Brzezinski oldukça haklıdır, ayrıca cihat kavramı İslam'da bireysel arınmadan savaşa kadar geniş bir kullanıma sahiptir. Cihadi yalnızca savaşa indirgeyerek bu kavramın içini de boşaltmış oluruz.

Selefilğe gelince bu kavram İslam'ın lafızcı, katı ve püriten bir yorumunu temsil etmektedir. Kavram Ehl-i Haidis'i temsil eden "Selef" ile karıştırılmaya oldukça müsaittir. Bu kavram aslında İslam'ı bid'atlerden (sonradan dine eklenmiş ibadet ve uygulamalardan) arındırmaya çalışan, Kur'an ve Sünnete dönüşü temsil eden İhyacı ve İslahçı dini düşünce hareketlerine de isim olarak verilmektedir. Bu açıdan kavram aslında 19. Yüzyıldan itibaren ortaya çıkan siyasi dini ideolojik hareketler için kullanılır. Suudi Arabistan, Mısır, Fas ve hatta Avrupa'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyada birçok farklı Selefilik biçimlerine rastlamak mümkündür. Bu gün el Kaide ve türevleri olan birçok silahlı eylem grupları da ideolojik ve itikadi anlamda kendilerini Selefi olarak tanımlamaktadırlar. Buna karşılık, *Suud Selefilği*, *Tebliğçi Selefilik*, *İlmi Selefilik*, *İlerlemeci (Takaddumi) Selefilik*, *Modernist Selefilik* gibi birçok farklı Selefilik formları bulunmaktadır.

Benim teorim bu Selefilik biçimlerini dört kategoride toplayabileceğimizi ifade eder:

1. Teolojik Selefilik: Dini bir yaşam biçimi olarak görüp, dindarlık kalıpları içinde tecrübe etmeye çalışan *Tebliğçi Selefilik* gibi hareketleri bu çatı altında toplayabiliriz.
2. Kültürel Selefilik: Dini zihinsel bir dönüşüm aracı olarak görüp, fikri ve entelektüel bir mücadele yürüten hareketleri tanımlar. *İlerlemeci (Takaddumi) Selefilik*, *Modernist Selefilik* bu yapı içinde anılabilir.
3. Siyasal Selefilik: Dini sosyal ve siyasal bir örgütlenme biçiminde kullanarak, toplumu siyasal araçlar yoluyla dönüştürmeyi savunan hareketleri de bu kategori içinde görebiliriz. Mısır'daki *Nur Partisi* ve *İhvanı Selefilik* bu kategoriye dâhil edilebilir.
4. Radikal Selefilik: Dini ideolojik bir zor kullanma aracına dönüştürerek, siyasal katılım yollarını reddeden ve zora dayalı eylem yoluyla değişimi dayatan hareketleri de bu çatı altında toplayabiliriz.

Toplumsal radikalleşme süreci açıklayacak bir radikalleşme teorisi Selefilğin bu farklı biçimlerini dikkate almak zorundadır. Elbette bu yapılar kendi içinde birbirine karşı korunaklı olmadıklarından geçişkendir. Bununla birlikte el-Kaide gibi kendini Selefi olarak tanımlayan örgütleri açıklarken kullanmamamız gereken tanım yukarıdan anlaşılmaktadır ki Radikal Selefilik olmalıdır.

II. Radikal Selefi Tanımlaması Neden Daha Kullanışlıdır?

Çevremizde olup bitenin doğrudan dinden kaynaklanmadığını aslında 1980'lerden itibaren görülen devrimci dalgalanmanın bir sonucu olduğunu, el Kaide'den IŞİD'e kadar birçok örgütün ortaya çıkması, taban bulması ve yayılmasında sosyal, siyasal olayların ve modern şiddet kültürünün etkileri olduğunu gösteren genel bir tanımlamaya ihtiyacımız bulunmaktadır. Dolayısıyla yukarıdaki tanımlamanın bu ihtiyacı karşılayacağını ve böylece sorunun genel çerçevesini tanımlayacağını düşünüyorum. Sorunu tanımlamak aynı zamanda çözümü nerde ve nasıl arayacağımızı da kolaylaştıracaktır.

A. Selefilik Kavramı 19. Yüzyıldan sonra ortaya çıkan İslamcı hareketlerin birçoğuna etki eden genel bir çerçeve sunar. Bu kavram 19. Yüzyıldan itibaren gelenekteki mezhep sistematığının reddederek Kur'an'a ya da "Kur'an ve Sünnete dönerek dinin yeniden ihyasını amaçlayan İslami ihya ideolojini de tanımlar. Birçok İlahiyatçı bu kavramı gelenekteki Ehl-i Hadis ya da "Selefi" ile bir ve aynı terim olarak kabul etse de bu çok anlamlı değildir. Elbette bu terim aynı zamanda dinde nass merkezli din yorumunu, dini alanda katılığı da ifade etmektedir. Bu açıdan bir zihniyet benzeşmesi olsa dahi Selefilik'in bu gün kazandığı kimlik, örgüt, kuram ve kurumsal yapı anlamına tarihte rastlanmamaktadır. Selefilik bu gün daha kurumsal bir yapıya ve ideolojiye sahiptir. Afgan cihadıyla genleşen bu dini düşünce özellikle Sünni coğrafyada ortaya çıkan birçok silahlı örgütün itikadi-ideolojik doktrinini ve zeminini de oluşturmaktadır.

Ayrıca kendisini cihatçı olarak isimlendiren örgütler kendisini bu ideolojik itikadi okumaya bağlı olarak tanımlamaktadırlar. Selefi okuma özü itibarıyla evrenselci ve kozmopolitan bir okumadır. Zira ilahiyatı, felsefeyi ve kültürü küfür gibi görüp dinin yeniden inşası yararına bütün ulusal ya da kültürel okumalara karşı çıkarak kozmopolit bir ümmet tasavvurunu yerleştirmeye çalışmaktadır. Fakat bununla birlikte her Selefi okumanın şiddeti tarihin ve değişimin dinamik bir gücü olarak gördüğü ileri sürülemez. Bu nedenle Selefilik şiddete evrilen ve teröre başvuran yapıları tanımlamak için tek başına yeterli bir kavram değildir. Bunun yerine Selefilik'i tanımlayacak ve onun şiddete doğru nasıl evrildiğini gösterecek "radikal" ön eki kullanmak yerinde olacaktır.

B. Radikalleşme ve Radikalizm kavramlarının olayları betimlemedeki gücüne gelince radikalizm sosyal, siyasal düzende kökten bir değişim öngören ve değişim için yalnızca siyasal araçlara değil şiddete de başvurmayı meşru sayan grup davranışları için kullanılan bir terimdir. Radikal eylemi demokratik hak ve talepleri içeren her hangi bir eylemden ayıran en

temel unsur, şiddetin bir yöntem olarak tercih edilmiş olmasıdır. Şiddetin bir yöntem olarak tercih edilmesi meşru kuvvet kullanma hakkıyla karıştırılmamalıdır. Zira şiddet ile kuvvet kullanımları arasında fark vardır; şiddet, bir kimsenin isteğini bir başka kişiye yasaya aykırı biçimde kabul ettirmek için zor kullanımını içerir. Kuvvet kullanımı ise yasaya aykırı olmamak şartıyla kanunundan kaynaklanan meşru hakkın kullanımında zora başvurma bulunmaktadır. Doğal olarak bir toplumsal hareketi diğerlerinden ayıran en temel faktör, kanunla belirlenmiş demokratik sınırlar içinde değil, eylemini şiddeti meşrulaştıracak biçimde toplumsal düzeni tehdit edecek kadar genişleterek gerçekleştirmeye çalışmasıdır.

Dolayısıyla radikal hareketlerde şiddet yalnızca bireye, cana ve mala yönelmemekte, toplumu bir araya getiren kültürel ve manevi değerleri de tehdit edebilmektedir. Devrimci şiddet ile radikalleşme arasında oldukça yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu noktada belirtilmesi gereken diğer bir husus da, toplumsal hareketleri şiddet kullanımına yönelten nedenlerin oldukça çeşitli ve farklı olabileceğidir. Toplumsal yapı, siyasal katılım yollarının açık olmaması, ekonomik nedenler, kültürel ve ideolojik sebepler, etnik milliyetçilik, dış tehdit unsurlarının desteği, yoksulluk ve yoksunluk gibi birçok unsur radikalizmi tetikleyen nedenler arasında yer alabilir.

Radikalizm (radicalism) bazen de bu kavrama eş olarak kullanılan fundamentalizm (fundamentalism) terimleri, aşırı etnik ve ayrılıkçı örgütler, belli dinsel toplumsal hareketler, özellikle batı tarafından siyasal İslamcı hareketler ve aşırı ideolojik toplumsal yapıları ifade etmek için oldukça geniş bir alanda kullanılmamaktadır. Radikalizmin temel motivasyonu, dini gerekçeler olarak gösterilse de dinden başka birçok saik toplumsal hareketlerin şiddete doğru evrilmesinde rol oynamaktadır. Özellikle günümüzde radikal terörizm, siyasal şiddeti araç olarak kullanmakta ve amacına ulaşmak için oldukça geniş bir coğrafyada faaliyet göstermektedir. Örgütler, gerçekleştirdikleri terör eylemlerini evrensel ideallere veya bağımsızlık mücadelelerine bir gerekçe olarak sunmakta ve kendilerine etnik, dini meşruiyet aramaktadırlar.

C. Devrimden Radikalleşmeye ve Radikalleşmeden Teröre Geçiş:

Geçmişteki toplumsal hareket ve eylemlerde şiddetin bir yöntem ve araç olarak kullanımını devrim ideolojisinde bulmaktayız. İnsanlığın karşılaştığı tüm sorunları müzakereyle ya da demokratik yollarla veya demokratik bir devletin kurulmasıyla ve reformist bir yöntemle çözebileceği inancına karşı devrimci şiddeti değişimin tek ve yegâne aracı olarak gören

komünist ideoloji 20. Yüzyıldan itibaren kendine önemli bir yer bulmuştu. Devrim bir diktatörün gidip statükonun kalması değildir aksine kökten bir değişim, demektir; Devrim değiştirir, yıkar, intikam alır ve yenisini kurardı. Bu nedenle devrimci şiddette şiddet tarihin yasalarına dahildir. Buna göre şiddet, şarttır, kaçınılmazdır; ezilen halkların haklı şiddeti, onların haysiyetlerine yeniden kavuşmalarını ve yenilmez denilen de dâhil, tüm düşmanlarını yenmelerini sağlar. Kimi zaman ise eskatolojik bir bakış görülür. Şiddete başvurmak, insanın yeniden doğuşunu sağlayacaktır. Şiddet, ikili -ezen ve ezilen- bir kurban ediş yoluyla yaratıcı olur.

Şiddetin bu teorik meşrulaştırılması, pratik meşrulaştırmayı da beraberinde getirir. Buna göre sokak çatışmaları, Robin Hood misali, işçi sınıfına yönelik illegal, hatta şiddete dayalı eylemler, sabotajlar, patronların kaçırılması ve kadrolu personele yönelik misilleme eylemleri, kamu güçlerine polis karakolları ya da hapishanelere yönelik saldırılar sıradan ve olması gereken davranışlardır. Çünkü komünist strateji, özellikle seçim yoluyla toplumsal dönüşüme yönelik her türlü perspektifin reddi olarak görülmektedir. Devrimciler olarak gerici şiddetin karşısına devrimci şiddetle çıkmak zorundadırlar. Onlara göre bu öznel ya da keyfi bir tercih değil, fakat tümüyle sınıflı toplum ve sınıflar mücadelesi gerçeğinin katı nesnelliğinin doğal bir sonucudur. Bu çerçevede, şiddetin insanlığın tarihsel evrimi içerisinde temel önemde haklı ve devrimci bir işlevi de vardır. Marks'ın o çok iyi bilinen sözleriyle, şiddet ya da zor, "yeni bir topluma gebe olan her eski toplumun ebesi"dir. Zira devrimci şiddet, "toplumsal hareketin, sayesinde kendine yol açtığı ve ölmüş, fosilleşmiş politik biçimleri darmadağın ettiği" vazgeçilmez bir araçtır. Bu çerçevede şiddete dayalı devrim, yeni bir toplumun doğumunun olmazsa olmaz koşuludur.

Uzun yıllar şiddet ve devrimci şiddeti değişimin temel ontik bir özelliği olarak gören bu şiddeti kutsayan dil toplumsal eylemlerin ana motivasyon aracı olmuştur. Tüm dünyada Avrupa, Latin Afrika hatta Filistin direnişinde de kendisine bir yer bulmuştur. Buna karşılık Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması, Berlin duvarının yıkılması bu şiddet yoluyla tarihin değiştirilebileceğine yönelik tüm umutları yok etti. Öyle ki, İki Almanya'nın birleşmesiyle birlikte kapitalizm kesin zaferini ilan etti ve tüm ideolojiler ve büyük anlatılar tarihin çöplüğüne atıldı. 1990'lı yıllardan sonra esen bu rüzgâr aslında Batı karşındaki tüm protest unsurların da büyük bir nihilizme uğramasına yol açtı. Bu açıdan Batı'da uzun yıllar Solun yerini dolduracak küresel bir protest ideoloji çıkmadı. 11 Eylül saldırısı ile birlikte küreselleşen Radikal Selefilik sosyal medya ve kültür endüstrisindeki devrimlerle birlikte muhtemelen bu yeni küresel protest ideolojinin yerini doldurmayı başardı.

Bu kuramsal ve pratik tecrübeler sonucu Radikal Selefilik şiddeti ve devrimi cihatla, kapitalist devleti Tagutla yer değiştirerek yeni bir tedhiş ideolojisine ulaşmayı başardı. Aslında bu gün olan Batıda tüm ideolojilerin çöktüğü ve derin bir krizin yaşandığı bir zamanda küresel bir muhalefet olarak devrimci ruhun radikalleşmesinden başka bir şey değildir. Çağın devrimci ruhu ve nihilist felsefesi kendisine Radikal Selefilikle yeni bir beden bulmuştur. Bu nedenle Radikal Selefilik toplumsal hareketlerden terör örgütlerine doğru evrilmekte ve kendine yer bulabilmektedir.

Bu gün cihatçıları büyüleyen derin entelektüel tartışmalar, ilahiyatın metafizik tasavvurları veya tasavvufun insan-ı kâmil felsefesi değil eylem ve şiddettir. Bu gençleri uzun tefekkür ve tezekkür sürecinden geçen bir eğitim ya da nefsanî arınma ve çile yaşamı değil militarist bir yaşam ve şiddete yönelik eylem cezbediyor. Yabancı savaşçılar arasında ihtida etmiş Müslümanlar azımsanamayacak kadar bir yer tutuyor. Bu insanlar uzun tefekkür sürecinden geçerek İslam'ı tercih etmiyorlar. İslam'ı seçtikten sonra da sosyalleşmesi için uzun bir zaman dilimine ihtiyaç duymuyorlar. Yaşadıkları topluma karşı adeta hınç ve öfke duyarak bir intikam duygusuyla savaşmaya koşuyorlar. Aynı şekilde dün hiçbir özelliği olmayan, sıradan insanlar bir anda kendilerini Suriye'de bulabiliyorlar.

Radikalleşme kendi içinde oldukça kompleks ve teröre giden eylemi içinde barındıran bir süreç aldı. Bu gün Radikal Selefilikteki radikalleşme yalnızca protest, isyankar bir ruhu değil kendisini dava için yok etmeye giden bir eylemi de içeren bir süreç olarak okunmalıdır. Bu sürecin kendi içinde farklı aşamaları içerdiği, bu aşamaların her birinin farklı nedenleri olduğu ve bu nedenlerin de yer aldığı coğrafyaya göre kendi yerelliğini ürettiği de göz ardı edilmemelidir. Bunu görmeden bu süreci anlamak çok makul gözüküyor.

Sonuç

Sonuç olarak bu gün karşılaştığımız şiddet dalgası insanlığın kendi içinde uzun süredir çözemediği, ertelediği ve biriktirdiği devrimci kültür ile modern siyaset ve yönetim biçiminin kurduğu derin adaletsizlik arasında yaşanan krizlerin kendisine Selefi ideolojiyle yeni bir direniş ve muhalefet tarzı bulmasından kaynaklanmaktadır. Bu ideolojinin beslendiği itikadi-ideoloji kadar bu ideolojinin kök saldıgı siyasal kültür, coğrafya ve sosyo-ekonomik yapı da bir o kadar önemlidir. Bu sorunla baş edebilmemiz çok değişkenli parametreleri ve onların gömülü olduğu zemini, kendi yerelliklerini dikkate almamıza ama aynı zamanda insanlık olarak daha demokratik, katılımcı, reformist ve müzakereye açık bir siyasal kültürü hayata geçirmemize bağlıdır. İşte tüm bunların olabilmesi ise sorunu doğru teşhis etmekle

mümkündür. Bu nedenle ben bu şiddet dalgasını ve çıkan örgütsel yapıları **Radikal Selefi Hareketler ve Terör Örgütleri** çatısı altında ele almayı ve tartışmayı öneriyorum.